

İran ve “Arap Baharı”: Bağlam, Söylem ve Siyaset

Gülriş ŞEN*

Özet

Bu makalenin amacı, Arap coğrafyası değişim rüzgârları ile sarsılırken, bölgenin en önemli güçlerinden İran’ın yaşanan bu değişim sürecini nasıl algıladığını ve gelişmeler karşısında nasıl bir siyaset izlediğini tahlil etmektir. Bu bağlamda çalışma özellikle İran’ın Mısır, Suriye ve Bahreyn’de meydana gelen değişimde izlediği söylem ve siyasete odaklanmıştır. İran bir yandan “Arap Baharı”nı bölgede kazandığı jeopolitik kazançları korumak ve arttırmak için yeni bir bağlam olarak değerlendirmekte ve özellikle ABD müttefiki ülkelerde meydana gelen değişimi bu ülkelerin İran İslam Devrimi’ni model aldığı iddia ederek desteklemektedir. Öte yandan, “Arap Baharı” İran için her zaman ideolojik ve siyasi kazanç vaat etmemektedir. Suriye’de dinmeyen çatışmalar Esad rejiminin varlığını tehdit ettiği kadar İran rejiminin bölgesel siyasetini ve nüfuzunu da derinden sarsacak gibi gözükmektedir. İran, Arap Baharı’nın taşıdığı özgürlük ve demokrasi taleplerinin, zor kullanarak bastırdığı Yeşil Hareket’i canlandırıp yeniden harekete geçirmesinden de kaygılıdır. Çalışma, İran’ın “Arap Baharı” algısı ve siyasetini belirleyen İran-ABD ilişkilerine de değinmiş, bölgede şekillenmekte olan siyasetin ilişkiler için yeni mücadele zeminleri yaratacağını ve bunun her iki tarafın da benimsediği sıfır-toplamı oyun perspektifini güçlendireceğini tespit etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, “Arap Baharı”, İran’ın Ortadoğu Siyaseti, İran-ABD ilişkileri, Yeşil Hareket.

Iran and the “Arab Spring”: Context, Discourse and Politics

Abstract

This article aims to scrutinize how Iran perceives and reacts to the sweeping change brought by the “Arab Spring” to the regional political landscape. In this regard, the research has focused particularly on Iran’s discourse and policies vis-à-vis change in Egypt, Syria and Bahrain. Iran considers the “Arab Spring” as a new regional context within which it aspires to preserve and improve its hitherto gained geopolitical assets; it especially welcomes change in the regional allies of the United States deeming its Islamic Revolution to be a source of inspira-

* Doktora Adayı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

tion and emulation for these countries. Yet, the Arab Spring does not always denote ideological and geopolitical gains for Iran; the situation in Syria poses a grave threat to its regional policies and influence as much as it threatens the existence of the Assad regime. Iran is also concerned with a re-awakening of its brutally suppressed domestic opposition, the Green Movement by the region-wide demands for freedom and democracy. As the region goes through a re-configuration of power and societies, the "Arab Spring" opens up new arenas of political contestation for Iran-US relations which will seemingly be incorporated into their zero-sum game perspective of politics and strengthen it further.

Keywords: Iran, the "Arab Spring", Iran's Middle East policy, Iran-US Relations, The Green Movement.

ایران و «الربيع العربي»: السياق، الخطاب، السياسة

کولریز شن

خلاصة

ان الهدف من هذه الدراسة هو تحليل كيفية استشعار ايران، التي هي من اهم القوى الفاعلة في المنطقة، وتيرة التغيير الذي تهب رياحه في العالم العربي، والتعرف على شكل السياسة التي تتبعها هذه الدولة ازاء تلك التطورات. وفي هذا السياق فان هذه الدراسة تتمحور بشكل خاص حول الخطاب والسياسة التي تتبعها ايران حيال التغييرات التي حصلت وتحصل في كل من مصر وسوريا والبحرين. والملاحظ في هذا الصدد ان ايران تقوم بتقييم «الربيع العربي» كسياق جديد بهدف الحفاظ على المكاسب الجيوسياسية التي احرزتها في المنطقة وتقوية هذه المكاسب، وتقوم بمساندة الدول الحليفة للولايات المتحدة الامريكية التي حصلت فيها مثل هذه التغييرات مدعية ان تلك الدول قد اتخذت الثورة الاسلامية الايرانية نموذجا لها من جهة، ومن جهة اخرى فان «الربيع العربي» يفتح المجال دوما لمكاسب ايديولوجية وسياسية لايران في كل وقت. ويقدر ما تهدد الصراعات التي لا يهدأ أوارها في سوريا ديمومة نظام بشار الأسد، فان من المحتمل والمنظور ان تهز تلك الصراعات السياسة الاقليمية لإيران ونفوذها الاقليمي من الاعماق. كما ان ايران قلقة ايضا من ان يساهم «الربيع العربي» وما يصاحبه من المطالبة بالحريات والديمقراطية في إحياء «الحركة الخضراء» التي اخدمتها ايران باستعمال القوة تجاهها، وفي انبعاث وتحرك هذه الحركة مجددا. وتتطرق هذه الدراسة ايضا الى العلاقات الايرانية - الامريكية التي تحدد إدراك ايران لـ «الربيع العربي» وسياستها تجاهه، وتصل في نفس الوقت الى نتيجة مؤداها ان السياسة التي تتمحور في المنطقة ستخلق ارضية لصراعات جديدة في نطاق تلك العلاقات، وستعمل على تقوية منظور لعبة جمع الصفر التي يعتمد عليها كل من الطرفين.

الكلمات الدالة: ايران، «الربيع العربي»، ايران وسياستها الشرق اوسطية، العلاقات الايرانية - الامريكية، الحركة الخضراء.

2011 yılı Ortadoğu siyasetinde halkın sokaklara inip, yeni bir toplumsal mutabakat, demokratik zeminde bir siyaset ve sosyal adalet özlemine dair siyasi, ekonomik ve kültürel taleplerini dile getirdiği, uzun soluklu bir iktidar mücadelesinin bölgedeki rejimleri ve bölgesel siyaseti belirlemeye çalışan küresel aktörleri sarstığı bir yıl oldu. 2010 yılının son haftalarında Tunus'ta başlayan halk ayaklanmaları, Mısır, Cezayir, Fas, Libya, Ürdün, Suriye, Bahreyn ve Yemen gibi Arap coğrafyasının farklı siyasalarına hızla yayıldı.

Protesto ve silahlı çatışmalarda, on yıllar boyunca bu ülkeleri baskı, popülizm, nepotizm ve dış destek ile yöneten diktatörlerin varlıkları daha önce hiç görülmemiş bir cesaret ve açıklıkla sorgulanıyor; Mısır, Tunus ve Libya'da süreç Hüsnü Mübarek, Zinedin el Bin Ali, Muammer Kaddafi gibi liderlerin siyaset sahnesinden çekilmesi ile siyaset yeni bir aşamaya geçiyordu.¹ Liderler gitsin ya da gitmesin, rejimler düşsün ya da düşmesin, Ortadoğu'yu saran halk ayaklanmaları ile siyasi arenanın farklı grupların iktidar mücadelesine açıldığı ve yaşanan gelişmelerin siyasetin kurallarını, çerçevesini, kurulacak ittifakları ve izlenecek iç ve dış politikaları yeniden tanımlayacağı bir dönemin başladığı iddia edilebilir.

Bu makalenin amacı, Arap coğrafyası değişim rüzgârları ile sarsılırken, bölgenin en önemli güçlerinden İran'ın yaşanan bu değişim ve dönüşüm sürecini nasıl algıladığını ve gelişmeler karşısında nasıl bir siyaset izlediğini tahlil etmektir. Bu bağlamda çalışma özellikle İran'ın Mısır, Suriye ve Bahreyn'de meydana gelen isyan ve değişimde izlediği tavır, siyaset ve söyleme odaklanacaktır, zira dönüşümlerin yaşandığı ülkeler arasında İran'ın “Arap Baharı” algısını şekillendiren ve izleyeceği bölgesel siyasetin yeni bağlamını belirleyen gelişmeler bu ülkelerde yaşananlar ile yakından ilgilidir. Makale Mısır, Suriye ve Bahreyn'de yaşanan değişimlerin İran'ın ulusal ve bölgesel siyaseti için ne anlam ifade ettiğini, ikili ilişkilere getireceği imkân ve kısıtları ve Arap Baharı'nın önümüzdeki dönemde İran-ABD ilişkilerini nasıl etkileyeceğini de araştıracaktır.

1 Robert Springborg, “Whither Arab Spring? 1989 or 1848?”, *The International Spectator*, Cilt. 46, No.3, 2011, s. 6.

İran'ın Toplumsal ve Jeopolitik Bağlamı ve “Arap Baharı”

İran'ın “Arap Baharı”na yüklediği anlam ve değişim süreci karşısında izlediği siyaset, rejimi sınırladığı gibi, ona fırsatlar da sunan jeopolitik ve toplumsal bağlam ile yakından ilgilidir. Makalenin bu bölümünde “Arap Baharı”nın başladığı dönemde İran'ın iç ve dış siyasetini şekillendiren jeopolitik ve toplumsal dinamikler incelenecektir.

İran'ın bölgesel siyasetteki ağırlığı ve nüfuzu, 11 Eylül sonrası dönemde Afganistan'da Taliban'ın devrilmesi ve 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ile Saddam Hüseyin yönetiminin son bulması ile artmaya başlamıştır.² ABD'nin bu müdahaleleri ihtilaf içinde olduğu İran'ın en önemli düşmanlarını devirerek ironik bir şekilde jeopolitik dengeleri Tahran'ın lehine çevirmiştir. Arap ülkelerinin Filistin-İsrail sorununda sessizliği karşısında İran'ın meseleyi sahiplenmesi, Hamas ve Hizbullah gibi aktörlere ideolojik ve lojistik destek sunması ve bölgede ABD, İsrail ve emperyalizm karşıtı söylem ve siyasetin başını çekmesi İran'ın “Arap sokağı” nezdinde popüleritesini ve yumuşak gücünü artırmıştır.³

Ancak ABD'yi ve bölgedeki müttefiklerini en fazla kaygılandıran gelişme İran'ın nükleer programı olmuştur. İran ise George W. Bush döneminde yeni-muhafazakârlar tarafından sıklıkla dile getirilen rejim değişikliği ve askeri müdahale tartışmaları karşısında caydırıcı olacağını düşündüğü nükleer politikalarına tutunmuş, olası bir İsrail saldırısına karşı Hamas ve Hizbullah ile bağlarını güçlendirmiştir. Irak işgalinin ilk yıllarına ABD'nin Irak, Afganistan ve Körfez'deki askeri varlığı ile sınırlarına çok yakın olmasının verdiği endişe ve korkular eşlik etmiş olsa da, Irak'ta dinmeyen şiddet ve ABD güçlerinin yaşadığı zorluklar İran'ın korkularını yatıştırmıştır. İşgalin başlangıcından bu yana İran, Irak'ta önemli bir aktör haline gelmiş, hem Şii hükümeti ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmiş, hem de Irak'taki diğer sosyal aktörlerle iletişim kanallarını açık tutmuştur. İran, Irak'ı istikrarsızlaştırabilme gücünü ABD'ye karşı

2 Suzanne Maloney, *Iran's Long Reach: Iran as a Pivotal State in the Muslim World*, (Washington DC: United States Institute of Peace Press, 2008), s. 38.

3 Elaleh Rostami-Povey, *Iran's Influence: A Religious-political State and Society in Its Region*, (London, New York: Zed Books), 2010. Bu yoğun ideolojik söylem, Ahmadinejad'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde şekillenen popülist söylemin bölgesel bir yansımasıdır. Konu ile ilgili bkz. Ali Ansari, *Iran under Ahmadinejad: The Politics of Confrontation*, Adelphi Papers 393, (London:Routledge, 2007).

yürüttüğü siyasette önemli bir koz olarak kullanmıştır.⁴ Barışçıl olduğunu öne sürdüğü nükleer programını sürdürme hakkını egemenliğinin tartışılmaz bir gereği ve milli gurur vesilesi olarak görmüş, uygulanan yaptırımlara rağmen bu amacından vazgeçmemiştir.⁵ İran nükleer krizde “Batı’ya kafa tutan” aykırı duruşu ile de bölge halklarını etkilemiştir.⁶

Ancak İran rejiminin kendi toplumuyla ilişkisi hakkında aynı şeyleri söylemek çok daha zordur. 12 Haziran 2009’da gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde hile ve usulsüzlük yapıldığına dair duyulan güçlü inanç, İran sokaklarında İslam Devrimi’nden bu yana eşi görülmemiş ve beklenmedik büyüklükte protesto gösterilerine neden olmuş, ancak toplumsal muhalefet acımasızca bastırılmıştır. Yaşananlar rejimin meşruiyet kaybını daha da artırmıştır. Rejim varlığını baskı ve korkutma yoluyla sürdürürken, sistem bu kez siyasi elitler arasında artık kapalı kapılar ardında kalmayan iktidar çekişmesi ile sarsılmaya başlamıştır.⁷ Reformistleri sistemden uzaklaştıran muhafazakârlar bu kez kendi aralarında bölünmeler yaşamaktadır; bunun en son örneğini özellikle 2011 yılında artan Khamenei-Ahmadinejad çekişmesinde gözlemlemek mümkündür.

İran’ın Arap Baharı karşısında izlediği siyasetin temel çerçevesini içinde bulunduğu toplumsal ve jeopolitik bağlam belirlemiştir. Rejimin bu

4 Judith S. Yaphe, “The United States and Iran in Iraq: Risks and Opportunities”, içinde Anoushiravan Ehteshami ve Mahjoob Zweiri (eds), *Iran’s Foreign Policy from Khatami to Ahmadinejad*, (UK: Ithaca, 2008), ss. 37-54.

5 Konu ile ilgili bkz. Shahram Chubin, *Iran’s Nuclear Ambitions*, (Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2006).

6 Elaleh Rostami-Povey, *Iran’s Influence: A Religious-political State and Society in Its Region*.

7 İran’da İslami rejim hiçbir zaman fikir ayrılıkları ve siyasi mücadelelerden bağımsız olamamıştır. Devrim sonrası dönemde, özellikle sosyoekonomik alanda izlenecek siyasete ilişkin görüş farklılıkları, sosyal adaleti ön plana çıkaran İslami sol gruplarla, özel mülkiyet ve piyasa kanunlarını savunan İslamcı sağ gruplar arasında yaşanan çekişmelerde kendisini göstermiştir. Ancak bu dönemde yaşanan mücadeleler Humeyni’nin karizmatik otoritesi ve ara-bulucu tavrının yanı sıra, devrimin bekasına yönelmiş iç ve dış tehditleri -İran-İrak savaşı, toplumun ve siyasetin tam anlamıyla İslamlaştırılmasına karşı çıkan seküler grupların siyaset sahnesinden uzaklaştırılması-bertaraf edilmesi gayesi ile çoğu kez topluma çok yansıtılmadan kontrol altında tutulmuştur. Ancak Humeyni sonrası İran’ın yeni dini lideri Khamenei, Humeyni’nin karizmasından ve entelektüel yetkinliğinden uzak olup, siyaset-üstü olmaktansa, sistem içindeki yerini muhafaza etmek ve sağlamlaştırmak için bizzat siyaset-içi bir aktör olarak hareket etmiştir. 2009 seçimleri sonrasında sergilediği tutum bunun en önemli örneklerinden biri olarak anılmaktadır. Bkz. Mehdi Moslem, *Factional Politics in Post-Khomeini Iran*, (Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2002); Danny Postel, “Counter-revolution and Revolt in Iran: An Interview with Iranian Political Scientist Hossein Bashiriyeh,” *Constellations*, Cilt.17, No.1, 2010, ss. 61-77.

süreçte temel hedefleri “Arap Baharı”nın İran’ın bölgede yükselişine zemin hazırlayan siyasi dinamiklere ve jeopolitik kazançlarına zarar vermesini engellemek ve Arap toplumlarında yükselen hak ve özgürlük taleplerinin rejim muhaliflerine güç ve birlik kazandırmasını önlemek olmuştur. Arap Baharı’nın İran’ın bölgesel ve ulusal siyaseti için ifade ettiği anlam toplumsal ve jeopolitik koşullarına sunacağı imkân ve kısıtlarla şekillenmektedir. Çalışmanın bu bölümü İran’ın Mısır, Suriye ve Bahreyn’de çıkan ayaklanmalar karşısında benimsediği söylem, izlediği siyaset ve gelişmelerin İran’ın bölgesel siyasetine ve ABD ile ilişkilerine yansımalarına odaklanacaktır.

“1979 İslam Devrimi’nden Yasemin Devrimi ve Tahrir Direnişi’ne”: İran’ın “Arap Baharı” Söylem ve Siyasetinin Şekillenışı

Tunus’ta Zinedin el Bin Ali ve Mısır’da Hüsnü Mübarek devirlerini sona erdiren “Yasemin Devrimi” ve “Tahrir Direnişi”nin yaşandığı sırada İran’da rejim ve medya bir müddet sessiz kalmıştır.⁸ Gelişmelerin resmi haber organlarında yer bulması ve konu ile ilgili resmi açıklamaların yapılması ayaklanmaların başlamasından haftalar sonra olmuştur. Alfoneh’e göre rejim bu süre içinde olayların ciddiyetini ve gidişatını anlamaya çalışmıştır. Rejimin teyakkuzunda ayaklanmaların kendi toplumsal muhalefetinin gündemine gelmesini engellemek istemesinin de payı olduğu iddia edilebilir. Ancak rejim özellikle Mısır’da ABD’nin yakın müttefiki Mübarek’in iktidarını sarsmaya başlayan Tahrir’deki kararlı kalabalığı, 1979 İslam Devrimi’nde ülkeyi ABD desteği ile yöneten Şah’ı deviren İran halkı ile özdeşleştirerek, kendi devrimini bölgede yaşanmakta olan gelişmelere bir model olarak sunmaya başlamıştır.⁹

Ayetullah Khamenei, 4 Şubat 2011’de verdiği Cuma hutbesinde Tunus ve Mısır ayaklanmalarını “1979 İran İslam Devrimi’nin doğal uzantıları” olarak övmüş, gelişmeleri ABD ve İsrail için onarılmaz bir yıkım ve yenilgi olarak nitelmişti.¹⁰ Hüsnü Mübarek’in görevi bıraktığı tarih olan 11 Şubat 2011’in, İslam Devrimi’nin yıldönümüne denk gelmesi, İran’ın

8 Ali Alfoneh, “Middle Eastern Upheavals: Mixed Responses in Iran”, *Middle East Quarterly*, Yaz 2011, s.36.

9 “Khamenei Praises Arab Revolts As Iran Crushes Its Own Protests,” *Payvand*, 21 Şubat 2011, <http://www.payvand.com/news/11/feb/1202.html> (Erişim tarihi 7 Ekim 2011).

10 “Khamenei hails ‘Islamic’ uprisings”, *Al Jazeera*, 4 Şubat 2011.

bölgedeki tüm devrimleri sahiplenen söylem ve siyaseti için de bulunmaz bir fırsat sunmuştu.¹¹ Ahmadinejad devrim kutlamaları sırasında yaptığı konuşmasında Hüsnü Mübarek’in gidişini Amerika’nın güç kaybettiği yeni bir Ortadoğu’nun doğuşu olarak kutladı.¹² Her ne kadar Tahrir’de toplanan protestocular taleplerini İslami referanslarla ya da İslami düzene dair bir umutla dillendirmemiş olsalar da¹³, İran’a göre Mısır ve Tunus’taki ayaklanmalar demokratik halk mücadelelerinden ziyade, 1979 İran İslam Devrimi’ni model alan Amerika ve İsrail karşıtı bir “İslami Uyanış”ın parçasıydılar.¹⁴ Şüphesiz İran’ın bu anlayışı, Müslüman Kardeşler’in Tahrir direnişi boyunca ve sonrasında sergilediği siyaset ve duruş ile çelişmektedir. Zira Müslüman Kardeşler, Mısır’da en güçlü muhalif örgütlenmeye sahip olmalarına rağmen direniş sırasında ön plana çıkmayıp, şekillenecek yeni siyasi sisteme göre hareket etme stratejisini benimsemiş ve gelişmelerin Mısır’a ait bir toplumsal hareket olduğunu belirterek oluşacak yeni düzenin İran’ın gölge ve yörüngesinde anlaşılmasına karşı çıkmıştır.¹⁵

İran’ın Arap dünyasında hızla yayılan ayaklanmalar için benimseydiği “Ortadoğu’da Yeni İslam Devrimler” söylemine göre Bin Ali ve Mübarek’in gidişlerinin sebebi acımasız diktatörler olmaları değil, Batı yanlısı siyaset yapmaları ve İsrail ile iyi ilişkiler sürdürmeleridir.¹⁶ İran medyası tarafından da sıklıkla işlenen bu söylem halk ayaklanmalarının demokrasi, adalet ve eşitlik adına değil, yalnızca Amerika ve İsrail ile ilişkileri kırmak adına gerçekleştirildiğini iddia etmektedir.¹⁷ Haber bültenleri Arap halklarının siyasi reform, bağımsız ve adil seçimler, hukukun üstünlüğünün tesisi gibi taleplerini yansıtmaktan uzak kalmaktadır. İran rejimine göre Mısır ve Tunus’taki “İslami uyanış”, “yozlaşmış” Batı karşısında gün be gün zafer kazanmaktaydı.

11 Ali Alfoneh, “Middle Eastern Upheavals: Mixed Responses in Iran”, s.37.

12 “Ahmadinejad says Egyptian protests herald new Middle East”, *The Washington Times*, 11 Şubat 2011, <http://www.washingtontimes.com/news/2011/feb/11/ahmadinejad-says-egyptian-protests-herald-new-mide/?page=all> (Erişim tarihi 14 Ekim 2011).

13 Asef Bayat, “Arab Revolts: Islamists aren’t coming!”, *Insight Turkey*, Cilt 13, No.2, 2011, ss- 9-11.

14 Sadegh Zibakalam, “Syria spoils the Iranian victory”, *Bitter-lemons*, 27 Ekim 2011, <http://www.bitterlemons-international.org/inside.php?id=1447#> (Erişim tarihi 28 Ekim 2011).

15 Hossein Borujerdi, “Iran and the ‘Arab Spring’”, *Tehran Bureau*, 2 Haziran 2011, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/tehranbureau/2011/06/iran-and-the-arab-spring.html#ixzz1ah71BGAL> (Erişim tarihi 13 Ekim 2011).

16 Sadegh Zibakalam, “Syria spoils the Iranian victory”.

17 ibid.

Zibakalam'a göre gelişmelerin salt bir demokrasi ve özgürlük mücadelesi olarak yansıtılması İran rejimi için hiçbir ideolojik kazanç getirmeyecekti.¹⁸ 2009'da Yeşil Hareketi acımasızca bastıran ve hapishanelerinde muhaliflerin işkence, darp ve tecavüze maruz kalmasına göz yuman rejimin bölge halkları nezdinde kazanmış olduğu popülaritesi de azalmaya başlamıştı.¹⁹ Ancak halen daha kendi varlığının kaynağı olarak tanımladığı "Batı ve Siyonist emperyalizmine karşı İslami direniş" argümanı, dış güçlerin "yerelleştigi" Ortadoğu coğrafyasında destek görmeye devam ediyordu. Görünen o ki, İran Ortadoğu'yu sarsan olayları, Batı karşıtı ideolojisini destekleyecek, kendisine yönelen baskı ve tehditleri dengeleyecek bir çerçeve içinde görmeye ve göstermeye çabalamaktadır. Bununla birlikte, rejimin demokrasi ve özgürlük taleplerine değinmemesinin bir başka önemli nedeni ise rejimi sarsan toplumsal muhalefetin yeniden birlik ve güç kazanmasına engel olmaktır. "Arap Baharı"nın İran için "toplumsal değışim" açısından en tehlikeli yönü, meşruiyet kaybı yaşayan rejimde muhalefeti canlandırıp, devlet-toplum ilişkilerinin daha da kötüleşmesine neden olma ihtimalidir.

Mısır ve Tunus'taki ayaklanmalar rejime göre İslam Devrimi'nin birer replikası iken, İranlı muhaliflere göre yaşananlar, 2009'da farklı sınıf, etnik köken ve siyasi düşünceye sahip olmalarına rağmen milyonlarca İranlı'yı sokaklara döken demokrasi arayışının bu kez Arap toplumlarında tezahür etmesiydi. Aralarında İran'da toplumsal muhalefetin Haziran-Aralık 2009 boyunca sürdürdüğü gösterileri, Arap Baharı'nın mücadele zemini ve sosyal medya ağlarını kullanarak örgütlenişi açısından bir öncül olarak görenler de vardı.²⁰

İran model olsun ya da olmasın, Ortadoğu halklarının demokrasi mücadeleleri İran'daki toplumsal muhalefeti yakından ilgilendiriyordu. İran'da muhalifler, Arap coğrafyasının yakıcı siyasi dinamizmini kendisi için bir umut ışığı olarak görmüştü.²¹ Yeşil Hareket, sokaklardan ve direnişten

18 ibid.

19 Dan Murphy, "A stunning shift of Iran's image in the Arab world", *The Christian Science Monitor*, 7 Eylül 2011, <http://www.csmonitor.com/World/Backchannels/2011/0907/A-stunning-shift-of-Iran-s-image-in-the-Arab-world> (Erişim tarihi 28 Ekim 2011).

20 Nazenin Ansari, "Iran's green movement: life, death, re-birth," *Open Democracy*, 16 Nisan 2011, <http://www.opendemocracy.net/nazenin-ansari/irans-green-movement-life-death-rebirth>, (Erişim tarihi 3 Haziran 2011); Ramin Jahanbegloo, "Libya's Lessons for Syria and Iran", *New Perspectives Quarterly*, Vol. 28, No: 4, 16 Kasım 2011.

21 Tunus'ta Zinedin al Bin Ali'nin gidişinin ardından muhalifler arasında en çok tartışılan konu "Tunis'toonast, Iran natoonast" (Tunus başardı, İran başaramadı) ve bunun nedenleri olmuştur.

men edilerek geçirdiği 2010 yılının ardından ilk kez Mısır ve Tunus'taki özgürlük mücadelelerine verdiği desteği vurgulamak üzere 14 Şubat 2011'de yeni bir gösteri düzenlemeye karar verdi. Ancak 25 Bahman (14 Şubat) protestosu yine rejimin sert tepkisi ile bastırıldı, gösterilerde iki protestocu hayatını kaybetti. Rejim hareketin bölgesel konjonktürden güç kazanmasını engellemek amacıyla hareketin liderlerinden Mir Hüseyin Musavi ve Mehdi Kerrubi'yi ev hapsine alarak, Yeşil Hareket ve dış dünya ile bağlantılarını kesmiş oldu. Toplumsal muhalefeti sindirmek rejime bölgede oluşan yeni iklimin jeopolitik meyvelerine daha fazla odaklanabilme imkânı sunacaktı.

İran için özellikle Mısır siyasetindeki son gelişmeler hem ideolojik, hem de stratejik anlamda hoşnut ediciydi. Yukarıda değinildiği üzere gelişmelerin İslam Devrimi ile ilişkilendirilmesi İran'ın Amerika ve İsrail karşıtı söylemini ve böylelikle rejimin bölgesel meşruiyetini güçlendiriyordu, stratejik anlamda ise Mübarek'in gidişi İran için ilişkilerde daha olumlu bir dönemin başlangıcı olarak tasavvur ediliyordu. Pek çok uzman Mübarek'in gidişinin ve Mısır'da oluşacak yeni siyasi dengelerin İran'ın kazancına olduğunu vurguluyor, İran bu sürecin “galibi” olarak görülüyordu.²² İran rejiminin Mübarek sonrası Mısır'dan temel beklentileri Filistin meselesinde sürdürdüğü Hamas karşıtı siyaseti yumuşatması ve kendisine karşı ABD ve Suudi Arabistan ile izlediği karşıt politikalarından vazgeçmesiydi. Mısır'ın iki İran savaş gemisinin devrimden bu yana ilk kez Süveyş Kanalı'ndan geçişine izin vermesi, Refah sınır kapısını açması gitgide bölgede bir İran-Mısır yakınlaşması mı yaşanıyor sorusunu gündeme getirmiştir. Ancak değerlendirmelerde Mısır'ın geçiş döneminde olduğu, bu süreci ülkenin ABD ile kurduğu stratejik ve siyasi ilişkilerin merkezinde yer alan ordunun üstlendiği, orduya aktarılan askeri ve lojistik kaynakların devam ettiği unutulmamalıdır. Sürecin İran lehine sonuçlanmasını engellemek adına ABD ve Suudi Arabistan'ın Mısır'a finansal destek sağladığı iddiaları bölgesel etkinlik için oynanan jeopolitik oyunların yeni dönemde Mısır siyaseti üzerinden de süreceğini ve ABD'nin Mısır'ı bölgedeki çıkarlarını zedeleyecek herhangi bir siyasete yönelmemesi için yakından takip edeceğini göstermektedir.

22 Suzanne Maloney, “Iran will benefit from this Arap Spring”, 23 Şubat 2011, <http://www.ft.com/cms/s/0/090f291a-3f92-11e0-a1ba-00144feabdc0.html#axzz1Y9Yv5BmO> (Erişim tarihi: 16 Eylül 2011)

Körfez’de Isınan Sular: Bahreyn Ayaklanmaları ve İran-Suudi Arabistan Gerilimi

Bahreyn, Kuveyt ve Yemen’de çıkan halk ayaklanmaları ile “Arap Baharı” Körfez’e de ulaşmış oldu. Bahreyn’de nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiilerin ayaklanması ve Manama rejiminin ayaklanmaları Suudi Arabistan ile işbirliği yaparak bastırması bölgede gerilimin artmasına neden oldu. Aslında Bahreyn’de tırmanan gerilim, Körfez’in iki büyük gücü olan İran ve Suudi Arabistan’ın son yıllarda giderek artan çekişme ve rekabetinin bir yansımasıydı ve toplumsal değişim talepleri jeopolitik rekabetin gölgesinde kaldı.²³

Suudi Arabistan Hüsnü Mübarek’in gidişi ile bölgesel dengelerin İran lehine değişmesinden büyük rahatsızlık duyuyor, Arap coğrafyasında yükselen halk protestolarının ve demokratikleşme taleplerinin topraklarında ve Körfez’de yaşayan Şii nüfusa da tesir etmesinden korkuyordu.²⁴ Körfez İşbirliği Konseyi bünyesinde Mart 2011’de Bahreyn’e yapılan askeri müdahale, Saddam sonrası dönemde Körfez’de hegemonyasını pekiştiren İran’ın bu kez de Şii nüfuslar lehine değişecek toplumsal dengeler aracılığıyla Körfez’de kazanacağı yeni güç ve manevra alanlarını engellemek ve statükoyu korumak amacını taşıyordu.

Suudi Arabistan rejimi bu eylemi hem bölgesel gücü, hem de varoluşu için kaçınılmaz görüyor; dış müdahaleyi meşrulaştırmak için de ülkedeki karışıklıkların arkasında İran’ın olduğu iddiasını kullanıyordu.²⁵

23 Suudi Arabistan önderliğinde Körfez İşbirliği Konseyi’nin askeri müdahalesi Bahreyn’deki Şii nüfusun daha çok dışlanması ve taleplerinin göz ardı edilmesi ile sonuçlandı. Bkz. “Popular Protests in North Africa and the Middle East (III): Bahrain”, *International Crisis Group MENA Report*, No: 105, 6 Nisan 2011, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iraq-iran-gulf/bahrain/105-popular-protests-in-north-africa-and-the-middle-east-iii-the-bahrain-revolt.aspx> (Erişim tarihi: 24 Kasım 2011).

24 ibid.

25 İran’ın Körfez siyaseti, Devrim’in ilk yıllarında rejimini yaymak ve nüfuzunu genişletmek amacıyla Körfez’de yaşayan Şii nüfusu ayaklanmaları ve kendilerini yöneten Batı güdümlü monarşilerini tıpkı İran’ın “Amerikan Şah”ını devirdiği gibi devirmeleri için kışkırtma politikası ekseninde şekillenmiştir. Ancak bu siyaset daha çok ideolojik zeminde kalmış, İran askeri bir müdahale ya da çatışmadan uzak durmuştur. Devrimin lideri Ayetullah Humeyni’nin ölümünün ardından iç ve dış siyasette başlayan pragmatik dönemde İran yeniden yapılanma ve ekonomik gelişme hedefini gütmüş, Rafsancani ve Hatemi dönemleri İran’ın kendisi için yaşamsal öneme sahip Körfez coğrafyasında işbirliği ve iyi ilişkilerin tesisi için çaba gösterdiği bir dönem olmuştur. İşbirliği arayışı, 1990lar boyunca inşa edilmiş ilişkiler ve İran’ın Körfez’in güvenliğinin bölgesel güçlerce sağlanması gerektiğine dair yürüttüğü diplomasi sayesinde ideolojik söylemin güç kazanmasına rağmen Ahmadinejad döneminde de sürmüştür. Elbette İran’ın nükleer programı

Fakat al Khalifa ailesinin hükümdarlığı altında yaşayan Şii çoğunluğa sahip nüfusun ayaklanmak için daha somut siyasi, ekonomik ve kültürel sorunları olduğu gerçeği teslim edilmelidir.²⁶ Uzmanlara göre Suudi Arabistan’ın bu müdahalesi aslında söndürmeye çalıştığı yangını daha da alevlendiren bir hamle olarak görülebilir; zira müdahale Bahreyn içindeki mücadelenin bölgeselleşmesine neden olmuş, demokratik zeminde yürüyecek bir halk hareketini silahlı bir mücadeleye dönüştürme tehlikesini beraberinde getirmiştir.²⁷ Uluslararası Kriz Grubu’nun konu ile ilgili raporu, Suudi Arabistan’ın değişen Ortadoğu siyasetinde güçleneceği endişesi taşıdığı İran’ı cezalandırmaya çalışan bu eyleminin, tam tersine bölge nezdinde, bilhassa Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan’da yaşayan Şiiler arasında İran’a duyulan sempatinin artmasına yol açtığını savunmaktadır.²⁸

Ali Alfoneh, İran’ın Bahreyn’de yaşanan krize verdiği tepkinin bölgedeki diğer krizlere gösterdiği reaksiyona göre daha hızlı ancak bir o kadar da temkinli olduğunu gözlemlemektedir.²⁹ İran içinden bazı yetkililer kriz patlak verdiğinde Bahreyn’in İran toprağı olduğuna dair söylemi kullanmış olsalar da³⁰ genel olarak İran meseleyi Bahreyn’in “iç mese-

---

ve Irak’ın işgali sonrasında hem Irak’ta hem de Körfez’de artan nüfuzu sorunları da beraberinde getirmiştir. Konu ile ilgili bkz. Stephanie Cronin, Nur Masalha, “The Islamic Republic of Iran and the GCC States: Revolution to realpolitik?”, *London School of Economic and Political Science Kuwait Programme on Development, Governance and Globalisation in the Gulf States*, Ağustos 2011, sayı 17.

- 26 Wikileaks tarafından sızdırılan belgelerde Amerikalı diplomatlar, Bahreynli yetkililerin ülkedeki bazı Şii muhalif grupların İran tarafından desteklendiğine dair fikirlerine rağmen, 1990ların ortalarından bu yana, İran’dan silah ya da askeri destek geldiğine dair hiçbir kanıt sunamadıklarını belirtiyorlar. Bkz. “US embassy cables: Bahrain’s relations with Iran”, *Guardian*, 15 Şubat 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/us-embassy-cables-documents/164906>; Ben Winegard, “Understanding Bahrain: How Bahrain shines a light on imperial policies”, *ZNet*, 11 Mart 2011 ve David Roberts, “Blame Iran: a dangerous response to the Bahraini uprising”, *Guardian*, 20 Ağustos 2011, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/aug/20/bahraini-uprising-iran> (Erişim tarihi 22 Kasım 2011).
- 27 “Popular Protests in North Africa and the Middle East (III): Bahrain”, *International Crisis Group MENA Report*, No: 105, 6 Nisan 2011, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iraq-iran-gulf/bahrain/105-popular-protests-in-north-africa-and-the-middle-east-iii-the-bahrain-revolt.aspx> (Erişim tarihi: 24 Kasım 2011).
- 28 Popular Protests in North Africa and the Middle East (III): Bahrain”, *International Crisis Group MENA Report*, No: 105, 6 Nisan 2011.
- 29 Ali Alfoneh, “Middle Eastern Upheavals: Mixed Responses in Iran”, s. 36.
- 30 ibid. Ali Alfoneh, Kayhan editörü Hüseyin Şeriatmadari’nin Cumhurbaşkanı Ahmadinejad’ın Bahreyn’e yaptığı ziyareti ülke-içi bir ziyaret (*provincial trip*) olarak nitelendiren yazısına atıfta bulunuyor. Bu tehlikeli argümanın benimsenmesi, İran’ın Bahreyn’e yapılan müdahaleyi kendi topraklarına yapılmış bir askeri operasyon olarak görmesine ve Körfez’de askeri bir çatışmanın fitilinin ateşlenmesine neden olabildi.

lesi” olarak değerlendirmiş ancak krizin çözümü için acilen siyasi ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.³¹ Dini Lider Khamenei, 31 Ağustos 2011 tarihli hutbesinde, Bahreyn’e yapılan müdahalenin üzerinden aylar geçmesine rağmen gelişmelerin kaygı verici olduğunu, halkın baskı ile yönetildiğini, reform için verilen sözlerin hayata geçirilmediğini belirtmiştir.³² Khamenei’e göre “en sonunda kazanan Bahreyn halkı olacaktır” çünkü ilahi bir yol izleyen ve halkın iradesinden beslenen her hareket tıpkı İran’da olduğu gibi mutlaka zafere ulaşacaktır.³³ Rejim böylece İslam Devrimi ile kurduğu benzerlikle, Mısır ve Tunus’taki gelişmelerde kullandığı söylemi Bahreyn’de de sürdürmektedir. Askeri bir maceradan kaçınmakta, gelişmeleri dikkatle takip etmekte ve bölgedeki ideolojik nüfuzunu güçlendirmek için kullanılmaktadır.

“Arap Baharı”nın İran için Değişen Çehresi: Suriye

Kuşkusuz Arap dünyasında yaşanan gelişmeler içerisinde İran için en kaygı verici olanı İran’ın bölgedeki en önemli müttefiki Suriye’de rejim ve muhalefetin aylardır süren kanlı çatışmaları olmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere Tunus, Mısır’da yaşanan gelişmeler İran’a stratejik ve ideolojik kazançlar getirmiştir. Bahreyn’de Şii nüfusun hoşnutsuzluğu İran için uzun vadede temkinli bir siyaset izlediği takdirde nüfuzunu geliştirme imkanı bulabileceği koşulları sunmaktadır. Libya meselesinde ise İran her ne kadar Batı’nın “insani müdahale” söylemi ile NATO’yu Kaddafi karşıtı muhaliflerin yardımına yollamasından rahatsızlık ve şüpheli duysa da, içten içe Kaddafi’nin devrilmesini istemekteydi.³⁴

Ancak Suriye’deki gelişmeler hepsinden farklıdır, zira Suriye İran’ın devrim sonrasında bölgede izlediği siyasetin belkemiği, bölgedeki

31 Ali Alfoneh, “Middle Eastern Upheavals: Mixed Responses in Iran”, s. 36-37. Ayrıca bkz Semira N. Nikou, “Iran Warns Gulf on Bahrain”, *Tehran Bureau*, 25 Mart 2011, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/tehranbureau/2011/03/iran-warns-gulf-on-bahrain.html#ixzz1ejDUpK13> (Erişim tarihi 25 Kasım 2011)

32 “Leader: Bahrain uprising will be victorious”, *Tehran Times*, 2 Eylül 2011, <http://tehrantimes.com/index.php/politics/2145-bahrain-uprising-will-surely-reach-fruiton-leader-> (Erişim tarihi 23 Kasım 2011).

33 ibid.

34 İran’a göre Kaddafi rejiminin son yıllarda Batı ile düzelen ilişkileri Kaddafi’nin sonunu hazırlamıştır. İran, Libya’nın aksine “nükleer programında taviz vermemiş, Batı’nın teşviklerine kanmamıştır.” Dini Lider Khamenei’nin 21 Mart 2011 tarihli konuşmasından konu ile ilgili bölümler için bkz. Ali Alfoneh, “Mixed Responses in Iran”, ss. 38-39.

en önemli müttefikidir. Kiani ve Behravesht’in de ifade ettiği gibi Arap Baharı’nın İran için gerçek anlamı ve getirisi Suriye’de İran yanlısı rejimin bekası ile yakından alakalıdır, Suriye’yi “kaybetmek” İran’ın isteyeceği en son şeydir.³⁵ Öyle ki, bazı uzmanlar İranlı siyasetçilerin Suriye’deki rejimin hayatta kalmasını kendi rejimlerinin hayat mücadelesi ile eş değer gördüğünü belirtmektedir.³⁶

Dahası İran-Suriye ilişkileri hiçbir zaman salt bu iki ülkenin ilişkilerinden ibaret olmamıştır. İran, Suriye aracılığıyla nüfuzunu Lübnan’a ve İsrail’e ulaştırmış, Hizbullah ve Hamas ile Suriye üzerinden ilişki kurmuş ve böylelikle Körfez’deki tarihi ve stratejik önemini yanı sıra Ortadoğu siyasetinin en temel meselelerinde önemli bir siyasi aktör olmuştur. İran’ın Suriye, Hizbullah ve Hamas ile sürdürdüğü Batı-karşıtı duruş, Amerika ve İsrail’e karşı yürüttüğü siyasette en önemli kozları olmuştur. İran 2000li yılların başından itibaren Batı ile kriz yaşadığı nükleer programına karşı olası bir askeri müdahalede Hamas ve Hizbullah üzerinden yaratabileceği bölgesel krizi caydırıcı bir unsur olarak sunmaktadır.³⁷ Esad rejimi, İran’ın Amerika ve İsrail ile mücadelesinde ilk savunma hattıdır, Suriye rejimi İran’a bağlılığını sürdürmezse, Hamas ve Hizbullah’tan oluşan ikinci savunma hattı da çökecektir.³⁸ Suriye sınırlarının İran’ın Hizbullah’a ulaştırdığı lojistik ve silah sevkiyatına kapatılması, İran’ın Hizbullah kartını zayıflatacaktır. Aynı şekilde Suriye’de olası bir rejim değişikliğinin İran’ın Hamas ile Şam üzerinden kurduğu iletişimi de olumsuz etkilemesi söz konusudur. Suriye’deki durum belirsizliğini korurken, Mısır’da Mübarek’in gidişinin ardından rejimin Hamas ile kuracağı ilişkilerin daha ılımlı olacağı beklentisinin ve Mısır’ın arabuluculuğu ile Hamas ve el Fetih’in birleşmesi gibi dinamiklerin de İran-Hamas ilişkilerine olumsuz yansımaları olabilir.

Suriye’deki gelişmeler, İran’ın “Arap Baharı” söylemini farklılaştırmıştır. Suriye’deki olaylara dek yaşananlar İran’ı model alan, Batı karşıtı

35 Mohammad Reza Kiani ve Maysam Behravesht, “The Syrian crisis: What is at stake for regional players?” *Open Democracy*, 10 Eylül 2011, s.2. <http://www.opendemocracy.net/mohammad-reza-kiani-maysam-behravesht/syrian-crisis-what-is-at-stake-for-regional-players> (Erişim tarihi: 14 Ekim 2011).

36 Geneive Abdo, “How Iran keeps Assad in power in Syria”, *Inside Iran*, 5 Eylül 2011, <http://www.insideiran.org/news/how-iran-keeps-assad-in-power-in-syria/> (Erişim tarihi 23 Kasım 2011).

37 Shahram Chubin, *Iran’s Nuclear Ambitions*, (Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2006).

38 Geneive Abdo, “How Iran keeps Assad in power in Syria”.

İslami bir uyanışken, hiçbir zaman ABD ya da İsrail müttefiki olmamış Esad rejimine karşı ayaklanmalar ancak ABD ve İsrail'in komplosu olabilirdi.³⁹ İran, Suriye'deki gelişmeleri 2009 yılında yaşadığı rejimi sarsan muhalefet ile aynı çerçevede değerlendirmekte; isyan ve ayaklanmaları Batı tezgâhı, rejim karşıtlarını ise "fitne unsurları" olarak görmektedir.⁴⁰ İran Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Alaaddin Boroujerdi, İran'ın Suriye'de iki seçenekle karşı karşıya olduğunu belirtmiştir: "İran ya Suriye'yi kurda (ABD'ye) yem edecek ve NATO müdahalesine davetiye çıkaracaktır; ya da Müslüman halkların çıkarları doğrultusunda Filistin direnişinin kalbi olan Suriye'ye her türlü desteği sağlayacaktır."⁴¹

Amerikalı yetkililere göre, İran, Esad rejimini kurtarmak ve yaşatmak için Suriye'ye büyük miktarda silah, gözetleme donanımı ve İran Devrim Muhafızlarının Quds birliği aracılığıyla protestocuları etkisiz hale getirme yöntemleri üzerine askeri eğitim sağlamıştır.⁴² İran'ın Esad rejimine sağladığı en büyük desteklerden birisinin de rejimin, cep telefonu, internet ve sosyal medya ağını izleyebileceği ve böylece muhalifleri siber dünyada da kolaylıkla tespit edebileceği teknolojik bilgi birikimi olduğu iddia edilmektedir.⁴³

Ülkede Mart 2011'den bu yana devam eden kanlı çatışmalar İran medyasında neredeyse hiç yer bulmamıştır, siyasetçiler de bu konuda sessiz kalmayı tercih etmişlerdir.⁴⁴ Ancak Suriye'deki durumun giderek kö-

39 Sadegh Zibakalam, "Syria spoils the Iranian victory".

40 İran resmi söyleminde Yeşil Hareketi oluşturan muhalifler fitneci (*seditionist*) olarak tabir edilmişlerdir. Rejim 2009 seçimlerinde hile yapıldığına inanan milyonlarca İranlı'nın gerçekleştirdiği protestoların bir "kadife devrim" teşebbüsü olduğunu savunmaktadır. İran'ın eski Şam Büyükelçisi Ahmet Musavi "Suriye'deki son gelişmeler düşmanlar tarafından tasarlanmış, 2009'da İran'da meydana gelen olayların yeni bir versiyonudur. Düşman, Suriye'nin güvenliğini tehdit etmektedir,...protestocular emirlerini Amerika ve Siyonist rejimden almaktadır" yorumunu yapmıştır. Bkz. Geneive Abdo, "How Iran keeps Assad in power in Syria", *Inside Iran*, 5 Eylül 2011.

41 Robin Pomeroy, "Analysis: Iran sees ally Syria surrounded by US., Arab wolves", *Reuters*, 15 Ağustos 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/08/15/us-syria-iran-idUSTRE77E1E320110815> (Erişim tarihi 1 Aralık 2011).

42 Geneive Abdo, "How Iran keeps Assad in power in Syria".

43 ibid.İran, "siber ordu" ile Çin'den sonra 2. sırada yer almaktadır. Bu, rejimin internet kullanıcılarının sosyal medya vb iletişim ortamlarını kullanarak örgütlenmelerini engellemek amacıyla son yıllarda yaptığı en büyük yatırımlardan birisidir. Rejim böylelikle hem sokağı, hem de sanal alanı kontrol altına almaya çalışmaktadır.

44 Sadegh Zibakalam, "Syria spoils the Iranian victory"; Farideh Farhi, "Managing Arab Spring's Fallout in Iran", *Council on Foreign Relations*, 7 Nisan 2011, <http://www.cfr.org/iran/managing-arab-springs-fallout-iran/p24617> (Erişim tarihi 16 Ekim 2011).

tüleşmesi ve dünya basınında geniş yankı bulması siyasetçilerin suni sessizliğini kırmıştır. Çatışmaların devam etmesi, ülkede istisnasız her gün kan dökülmesi, Esad rejiminin uluslararası toplumun şiddete son verilmesi hususundaki baskılarına kayıtsız kalması, İran’ın rejime verdiği lojistik ve ideolojik desteğin bedellerini artırmaya başlamıştır. Zira halkı ile savaş halindeki bir rejimi ne pahasına olursa olsun desteklemek İran’ın ezilmişlerin, halk mücadelelerinin yanında durmayı savunan ilkeleri açısından çelişkili bir tutumdur.⁴⁵ İranlı siyasetçilerin ve parlamenterlerin son dönemde Suriye’deki rejime yönelik eleştirilerinin artmasını bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Ancak bu değişiklikte İran’ın Suriye’deki rejimin akıbetine dair endişe ve şüphelerinin de önemli bir payı vardır. Esad rejiminin kurtarılabileceğine dair umudun tükendiği noktada İran’ın rejime desteğini keseceği, hâlihazırdaki siyasi ve ekonomik çıkarlarını kaybetmemek ve Suriye’de nüfuzunu sürdürebilmek için Suriye’de kurulacak yeni düzenin aktörleri ile ortak bir zemin arayışına gireceği öngörülebilir.⁴⁶ Geri dönülemez noktaya gelmemesi için İran’ın umudu Esad yönetiminin muhalefet ile mutabakata varıp siyasi denge ve otoritenin yeniden tesisi ile varlığına devam etmesidir. Ancak Esad rejiminin bunun için fazla vaktinin kalmadığı konuşulmaktadır. İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmadinejad’ın Esad’dan şiddete son vermesini ve muhalefetle görüşmesini isteyen demeçleri rejimin sona yaklaştığının İran tarafından da kabulü olarak yorumlanmıştır.⁴⁷

İran-Amerika İlişkileri ve “Arap Baharı”

“Arap Baharı” ile Ortadoğu’nun siyaset ve uluslararası ilişkilerinde yaşanan değişim, İran-ABD ilişkileri için de yeni mücadele zeminleri ve hedefler yaratmıştır. ABD ve İran, Arap Baharı’nı oynadıkları sıfır-toplamlı oyunun yeni bir arenası olarak görmektedir; bu oyunda ya ABD,

45 Maysam Behravesht, “Revolt in Syria: An alternative view from Iran: Outbreak of a popular revolution or massive foreign conspiracy?” *IRdiplomacy*, 3 Ekim 2011. <http://irdiplomacy.ir/en/news/93/bodyView/16724/Revolt.in.Syria:An.alternative.view.from.Iran.html> (Erişim tarihi: 4 Ekim 2011).

46 Meir Javedanfar, “Khamenei won’t support Assad to the end”, *Guardian*, 13 Ağustos 2011, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/aug/13/khamenei-support-assad> (Erişim tarihi: 23 Kasım 2011)

47 Mahmud Ahmadinejad, 8 Eylül 2011, “Timeline: Unrest in Syria”, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/2011329155923973612.html>, Anoush Ehteshami’nin konu ile ilgili değerlendirmesi için bkz. “Ahmadinejad, Suriye’ye neden cephe aldı?” *BBC Türkçe*, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25248922/> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2011).

ya da İran kazanacaktır.⁴⁸ Literatürdeki “galip/mağlup” tartışmaları bu perspektifi yansıtmaktadır. ABD, İran’a nükleer programına devam etmesi için fırsat ve güven sağlayacak gelişmeleri kendi siyaseti adına bir kayıp olarak görmektedir. Bu anlayışa göre, nükleer bir İran, ABD’nin bölgedeki varlığı ve hayati çıkarları için bir tehdittir; İsrail’in güvenliği, petrol üretim ve transferinin güvenliği, terörizm ve köktencilikle mücadele İran’ın nükleer programının durdurulmasına bağlıdır. Bu konuda İsrail’in ve Mübarek’in gidişinin ardından İran’ı dengeleme konusunda kendisini yalnız hisseden Suudi Arabistan’ın da İran rejimine karşı daha sert bir siyaset için ABD’ye baskı yaptığını eklemek gerekir. İran’a askeri bir müdahalenin tekrar gündeme geldiği son günlerde ABD Savunma Bakanı Leon Panetta olası bir İsrail operasyonunun nükleer programın başarıya ulaşmasını en fazla birkaç yıl erteleyeceğini, dünya ekonomisini krize sokacağını ve ABD’nin bölgedeki birliklerine zarar vereceğini belirterek askeri seçeneğe mesafeli yaklaşmış; bunun yerine yaptırımlara devam edilmesi gerektiğini savunmuştur.⁴⁹ Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu’nun Kasım 2011’de açıkladığı rapor sonrasında daha sert yaptırımların yolu açılmış, ABD ve İngiltere, İran’da öfke uyandıran yeni yaptırımları devreye sokmuştur.⁵⁰ Ancak, petrol fiyatlarının yükselmesi ABD, İngiltere ve Kanada gibi ülkelerin başını çektiği daha sert yaptırımlar politikasının ekonomi ve rejim üzerinde hedeflenen yıkıcı etkisini hafifletmektedir.

Körfez, ABD’nin Irak’tan çekilmeye hazırlandığı bu dönemde ayrı bir önem taşımaktadır. ABD düşünce kuruluşlarında yapılan tartışmalarda altı çizilen konulardan birisi de stratejik önceliğini Afganistan-Pakistan bölgesine kaydıran ABD’nin Irak’tan çekilmesiyle dengelerin daha fazla İran lehine dönmemesi için Körfez’in ihmal edilmemesi gerektiğidir.⁵¹

48 Hosam Mohammad Matar, “America’s Biggest Concern in the Arab Spring: Iran”, 25 Eylül 2011, <http://english.dohainstitute.org/Home/Details?entityID=5ea4b31b-155d-4a9f-8f4d-a5b428135cd5&resourceId=794594d0-5b99-421e-9ab2-8555eb8d6308> (Erişim tarihi: 14 Ekim 2011).

49 “Panetta warns against Iran strike”, *Guardian*, 11 Kasım 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/nov/11/leon-panetta-warns-iran-strike>

50 “Laricani: Meclis İran’a karşı yeni yaptırımları yanıtsız bırakmayacak”, *IRNA*, 23 Kasım 2011, <http://www2.irna.ir/tr/news/view/line-6/1111230408115748.htm> (Erişim tarihi 1 Aralık 2011).

51 Anthony Cordesman, Barak Barfi, Bassam Haddad ve Karim Mezran, “The Arab Uprisings and US Policy: What is the American National Interest?” *Middle East Policy*, Cilt 13, No. 2, (Yaz 2011), s. 26. <http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/arab-uprisings-and-us-policy> (Erişim tarihi 14 Ekim 2011).

Paul Rogers da ABD sonrası Irak'ın İran ile ortak hareket etme planlarının “Arap Baharı”nın sıcak gündeminde yeterince yer bulmayan bir konu olduğunu öne sürmektedir.⁵² Bu konuda çıkan haberler bir zamanlar Körfez'in iki düşman gücünün artık ekonomik işbirliğinden de öte yeni bir bölgesel güvenlik örgütü dâhilinde ortak hareket etme planları yaptığına dair önemli gelişmelere işaret etmektedir.⁵³

İran bir yandan Irak ile Körfez'de yeni bir dönemin planlarını yaparken, diğer yandan Suriye'deki gelişmelerin sonucunu kaygı ile beklemektedir. Öte yandan Suriye meselesi İran'ın için kayıp, ABD için kazanç gibi gözükse de, Suriye'nin dönüşüm sürecinin büyük istikrarsızlıkları da beraberinde getireceği aşikârdır. Önümüzdeki dönemde Suriye'nin geleceğine dair siyasi çekişmelerin artması beklenmektedir. Suudi Arabistan ve Katar'ın liderliğinde Arap Birliği'nin yürüttüğü Esad'ı yalnızlaştıran diplomasi ve Türkiye'nin Suriye'de dinmeyen şiddet ve reformlar için atılmayan adımlar sonrasında Esad yönetimine verdiği desteği kesmesi bölgede Esad karşıtı cepheyi güçlendirmekte, İran'ı ise yalnızlaştırmaktadır. Suriye'nin geleceği meselesinin İran ve Türkiye arasında da gerginlik yarattığı gözlemlenmektedir.⁵⁴

Gelişmeler bir yandan İran'ın söylemini de şekillendirmeye devam etmektedir. Ayetullah Khamenei 31 Ağustos 2011 tarihli Bayram hutbesinde Mısır, Libya, Yemen, Tunus'u sayarak, Müslüman ulusları “düşmanların” devrimlerin başarısını çalma teşebbüsüne karşı dikkatli olmaları konusunda uyarmıştır.⁵⁵ İran'a göre sürecin Batı'nın çıkarları doğrultusunda sömürülmemesi için mücadele eden halkların savunmada kalması önemlidir.⁵⁶

Arap Baharı'nın etkilediği ülkelerde siyasetin yeniden Batı ekseninde tesisi İran'ın kazanmayı umduğu nüfuzu azaltacak gibi görünmektedir.

52 Paul Rogers, “America and Iraq-Iran: a new balance”, *Open Democracy*, 10 Haziran 2011, <http://www.opendemocracy.net/paul-rogers/america-and-iraq-iran-new-balance> (Erişim tarihi: 14 Ekim 2011).

53 ibid. Rogers, İran'ın Irak Büyükelçisi Hassan Danaifar'ın Irak kara kuvvetleri komutanı Babakar Zebari ile yaptığı 2 Mayıs 2011 tarihli görüşmeye atıfta bulunuyor.

54 “Iran Warns Turkey to Butt Out of Syria”, 26 Haziran 2011, <http://irdiplomacy.ir/en/news/52/bodyView/14882/Iran.Warns.Turkey.to.Butt.Out.of.Syria.html>

55 “Leader: Bahrain uprising will be victorious”, *Tebran Times*, 2 Eylül 2011, <http://tehrantimes.com/index.php/politics/2145-bahrain-uprising-will-surely-reach-fruit-leader-> (Erişim tarihi: 23 Kasım 2011).

56 ibid.

Ortadoğu'da Batı'nın stratejik çıkarları doğrultusunda yaptığı siyasi tercihler ise daha çok istikrar adına otoriter rejimleri desteklemek olmuştur. Konuya salt jeo-stratejik perspektiften bakmayan analizler, ABD'nin Ortadoğu'daki son gelişmelere sadece İran açısından yaklaşmasının indirgemeci ve tehlikeli olduğunun altını çizmektedir.⁵⁷ Bölgede artan toplumsal değişim taleplerinin İran ve ABD'nin oynadığı sıfır toplam bir oyunun, jeopolitik hesap ve güç denklemlerinin arka planında kalması demokrasi mücadelelerine engel oluşturacaktır. Ayrıca toplumsal değişimin çok boyutlu ve uzun vadeli bir süreç olduğu düşünüldüğünde kazanan/kaybeden tahlilleri de yanıltıcı olacaktır. Demokratik devrimlere ne olacağı sorusu, jeopolitik süreçlerin nasıl gelişeceği sorusu kadar önemlidir ve Arap Baharı'nı ikisini birlikte tahlil ederek anlamak daha sağlıklı olacaktır.

Bölgesel değişimin dışında İran siyasetinin gündemindeki en önemli konulardan birisi de yaklaşan parlamento seçimleridir. 2012 yılının Mart ayında yapılacak seçimlerin elitler ve fraksiyonlar arasındaki çekişmeleri daha da artıracığı kanısı yaygındır. Elit savaşlarının da ötesinde 2009'un şaibeli ve toplumsal muhalefete göre geçersiz Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından yapılacak olan bu ilk seçimlerde rejim, Arap dünyasındaki ayaklanmaların İran'da toplumsal muhalefeti alevlendirmesinden endişe etmektedir. Ali Ansari'nin de belirttiği gibi İran'da rejim ve toplum arasında sosyal bir mutabakat sağlanamamıştır, rejimin bu yönde bir çabası da olmamıştır. Sosyal gerilimin zor ve baskı ile kontrol altında tutulması geçici bir ateşkestir, rejimin meşruiyet kaybı devam ettikçe ve siyasi, ekonomik ve kültürel talepler cevapsız kaldıkça devlet toplum ilişkilerini yeni krizler beklemektedir.⁵⁸

Bu nedenle, İran bir yandan jeopolitik açıdan Ortadoğu'daki gelişmeleri yakından takip ederken, diğer yandan 2009'da bastırdığı toplumsal muhalefeti liderlerinden ve Arap dünyasındaki gelişmelerden yalıtma amacını taşımaktadır. Bu noktada Devrim Muhafızlarının özellikle

57 Hosam Mohammad Matar, "America's Biggest Concern in the Arab Spring: Iran", 25 Eylül 2011, <http://english.dohainstitute.org/Home/Details?entityID=5ea4b31b-155d-4a9f-8f4d-a5b428135cd5&resourceId=794594d0-5b99-421e-9ab2-8555eb8d6308> (Erişim tarihi: 14 Ekim 2011).

58 Ali Ansari, "Iran: Domestic Discontent and Regional Ambition" içinde *The Arab Spring: The Implications for British Policy*, (UK: Conservative Middle East Council, Ekim 2011). <http://cmec.org.uk/blog/iran-domestic-discontent-and-regional-ambition/> (Erişim tarihi 24 Kasım 2011).

Tahran’da olası gösterilere karşı denetimlerini ve gönüllü birliklerin askeri eğitimlerini arttırdığı konuşulmaktadır.⁵⁹ Ramin Jahanbegloo rejimin benimsediği güvenlik ve baskı odaklı siyasetin, ahlaki ve siyasi meşruiyetini yitirmiş rejimlerin Mısır ya da Libya’daki son ile karşılaşmamak üzere sığındıkları son çare olduğunu belirtmekte ve bu siyasetin İran ve Suriye gibi ülkelerde barışçıl bir geçiş sürecini imkânsızlaştırdığını eklemektedir.⁶⁰

Sonuç

Bu makale Arap coğrafyası ayaklanmalar ve değişim talepleri ile sarsılırken bölgenin en önemli aktörlerinden İran’ın bu değişim sürecini nasıl algıladığı, gelişmeler karşısında nasıl bir söylem ve siyaset izlediğini araştırmıştır. Bu çerçevede özellikle Mısır, Suriye ve Bahreyn’deki gelişmeler mercek altına yatırılmış, gelişmelerin İran’ın Körfez’de, Arap-İsrail meselesinde ve nükleer kriz üzerinden ABD ile ilişkilerinde izlediği siyasete getireceği imkân ve kısıtlar tahlil edilmiştir.

İran gelişmeleri bölgede ABD ile girdiği stratejik rekabet temelinde okumuş; söylem ve siyasetini Arap Baharı’nın jeopolitik sonuçlarının ve toplumsal değişim boyutunun bölgede son yıllarda artan nüfuzunu olumsuz yönde etkilememesi ve daha da önemlisi kendi ülkesindeki toplumsal muhalefeti yeniden canlandırmaması temelinde kurmuştur. ABD müttefiki ülkelerde yaşanan halk ayaklanmalarını kendi devriminin bir tezahürü olarak göstererek, bölge çapındaki gelişmelerden ideolojik kazanç devşirmeye çalışmıştır, böylelikle değişimin getireceği tehlike ve kısıtları artan ideolojik nüfuzu ile dengelemeye çalışmıştır. Ancak Suriye’de yaşanan olaylar, İran için o ana dek ideolojik ve jeopolitik kazanç sağladığı Arap Baharı’nın çehresini değiştirmiştir. İran için hayati önem arz eden Suriye rejiminin kaderi İran’ın bölgesel nüfuzunu ve sürdürdüğü siyaseti derinden dönüştürebilecek önem ve etkiye sa-

59 Besiç milislerinin Imam Ali taburuna mensup 31.000 milisin olası bir protesto eyleminde göstericileri nasıl etkisiz hale getireceğine dair tatbikat yaptığı gelen haberler arasında. Devrim Muhafızları Komutanı Muhammed Ali Caferi 7 Ekim 2011’de verdiği demecinde Muhafızların ve gönüllü milislerin geçmiş tecrübelerden hareketle İran’a karşı bütün tehditlerle savaşmaya hazır olduklarını beyan etti. Haber için bkz. Hossein Aryan, “Basij militia units flex muscles in Tehran”, *Payvand*, 11 Ekim 2011. <http://www.payvand.com/news/11/oct/1087.html> (Erişim tarihi: 17 Ekim 2011)

60 Ramin Jahanbegloo, “Libya’s Lessons for Syria and Iran”, *New Perspectives Quarterly*, Vol. 28, No.4, 16 Kasım 2011.

hiptir. Bu nedenle Suriye krizi çok aktörlü bölgesel bir kriz halini almış, ülke içindeki iktidar mücadelesi bölgesel siyasetin hesaplarına koşut ilerlemeye başlamıştır.

İran, İslam Devrimi'ni Ortadoğu halklarının mücadelesi için bir model, bir ilham kaynağı olarak görmekte ve önermektedir. Ancak Arap dünyasında esen değişim rüzgârlarında meydanları dolduran kalabalıklar demokrasi, özgürlük ve sosyal adalet talep etmekte, Müslüman Kardeşler örneğinde görüldüğü gibi iktidarların güçlü adayı olan İslamcı muhalefet daha pragmatik bir siyaset anlayışı içinde hareket etmektedir.⁶¹ Bu gelişmeler İran'ın Ortadoğu'ya model olma ideali ile çelişmektedir, İran şiddet ve baskı ile sindirdiği Yeşil Hareket ile yaşanan halk hareketlerine model olma iddiasını yitirmiştir.⁶² Sürecin seyri Arap dünyasının kendi sosyal, siyasi ve iktisadi zemini üzerinde bir demokratik siyaset ve toplum yaratıp yaratamayacağını gösterecektir; ancak Ortadoğu için gerçek umut ve dönüşüm, demokrasi ve özgürlük mücadelelerinin jeopolitik çıkar ve küresel güçlerin "istikrar" odaklı stratejilerinin kısılcında yakaladıkları şansı kaybetmemeleri ile gerçekleşecektir.

61 Elham Fakho ve Emile Hokayem, "Waking the Arabs", *Survival*, Cilt.53, No.2, 2011, s. 25.

62 Türkiye ve Mübarek sonrası Mısır'ın, bölgesel liderlik mücadelesinde İran'ın en güçlü rakipleri olduğu öne sürülmektedir. Mısır'ın tarihsel olarak Arap dünyasındaki lider pozisyonu ve Mübarek'in gidişi ile Filistin meselesinde sergileyebileceği Filistin lehine tutum ile İran'ın nüfuzunun azalacağı konuşulmaktadır. Ayrıca Ortadoğu siyasetinde güçlü İslamcı muhalefetin İran hattı yerine, AKP'nin izlediği pragmatik siyasete yönelmesi de İran'ın liderlik hedefi için bir engeldir.

Kaynakça

Abdo, Geneive, “How Iran keeps Assad in power in Syria”, *Inside Iran*, 5 Eylül 2011, <http://www.insideiran.org/news/how-iran-keeps-assad-in-power-in-syria/> (Erişim tarihi 23 Kasım 2011).

Alfoneh, Ali, “Middle Eastern Upheavals: Mixed Responses in Iran”, *Middle East Quarterly*, Yaz 2011, ss. 35-39.

“Ahmadinejad says Egyptian protests herald new Middle East”, *The Washington Times*, 11 Şubat 2011, <http://www.washingtontimes.com/news/2011/feb/11/ahmadinejad-says-egyptian-protests-herald-new-mide/?page=all> (Erişim tarihi 14 Ekim 2011).

“Ahmadinejad, Suriye’ye neden cephe aldı?” *BBC Türkçe*, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25248922/> (Erişim tarihi: 11 Eylül 2011).

Ansari, Ali, *Iran under Ahmadinejad: The Politics of Confrontation*, Adelphi Papers 393, (London: Routledge, 2007).

_____, “Iran: Domestic Discontent and Regional Ambition” içinde *The Arab Spring: The Implications for British Policy*, (UK: Conservative Middle East Council, Ekim 2011). <http://cmec.org.uk/blog/iran-domestic-discontent-and-regional-ambition/> (Erişim tarihi 24 Kasım 2011).

Ansari, Nazenin, “Iran’s green movement: life, death, re-birth,” *Open Democracy*, 16 Nisan 2011, <http://www.opendemocracy.net/nazenin-ansari/irans-green-movement-life-death-rebirth>, (Erişim tarihi 3 Haziran 2011).

Aryan, Hossein, “Basij militia units flex muscles in Tehran”, *Payvand*, 11 Ekim 2011. <http://www.payvand.com/news/11/oct/1087.html> (Erişim tarihi: 17 Ekim 2011).

Bayat, Asef, “Arab Revolts: Islamists aren’t coming!”, *Insight Turkey*, Cilt.13, No.2, 2011, ss- 9-14.

Behraveshteh, Maysam, “Revolt in Syria: An alternative view from Iran: Outbreak of a popular revolution or massive foreign conspiracy?”, *IRdiplomacy*, 3 Ekim 2011. <http://irdiplomacy.ir/en/news/93/bodyView/16724/Revolt.in.Syria:.An.alternative.view.from.Iran.html> (Erişim tarihi: 4 Ekim 2011).

Borujerdi, Hossein, "Iran and the 'Arab Spring'", *Tehran Bureau*, 2 Haziran 2011, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/tehranbureau/2011/06/iran-and-the-arab-spring.html#ixzz1ah71BGAL> (Erişim tarihi 13 Ekim 2011).

Chubin, Shahram, *Iran's Nuclear Ambitions*, (Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2006).

Cordesman, Anthony, Barak Barfi, Bassam Haddad, Karim Mezran, "The Arab Uprisings and US Policy: What is the American National Interest?" *Middle East Policy*, Cilt. 13, No. 2, Yaz, 2011, ss. 1-28.

Cronin, Stephanie, Nur Masalha, "The Islamic Republic of Iran and the GCC States: Revolution to realpolitik?", *London School of Economic and Political Science Kuwait Programme on Development, Governance and Globalisation in the Gulf States*, Ağustos 2011, sayı 17.

Fakho, Elham ve Emile Hokayem, "Waking the Arabs", *Survival*, Cilt. 53, No.2, 2011, ss. 21-30.

Farhi, Farideh, "Managing Arab Spring's Fallout in Iran", *Council on Foreign Relations*, 4 Nisan 2011, <http://www.cfr.org/iran/managing-arab-springs-fallout-iran/p24617> (Erişim tarihi 16 Eylül 2011).

"Iran Warns Turkey to Butt Out of Syria", 26 Haziran 2011, <http://irdiplomacy.ir/en/news/52/bodyView/14882/Iran.Warns.Turkey.to.Butt.Out.of.Syria.html>

Jahanbegloo, Ramin, "Libya's Lessons for Syria and Iran", *New Perspectives Quarterly*, Cilt. 28. No. 4, Güz 2011, ss. 1-2.

Javedanfar, Meir. "Khamenei won't support Assad to the end", *Guardian*, 13 Ağustos 2011, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/aug/13/khamenei-support-assad> (Erişim tarihi 23 Kasım 2011).

"Khamenei hails 'Islamic' uprisings", *Al Jazeera*, 4 Şubat 2011 <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/02/201124101233510493.html> (Erişim tarihi 23 Kasım 2011).

"Khamenei Praises Arab Revolts As Iran Crushes Its Own Protests," *Payvand*, 21 Şubat 2011, <http://www.payvand.com/news/11/feb/1202.html> (Erişim tarihi 7 Ekim 2011).

Kiani, Mohammad Reza ve Maysam Behraves, “The Syrian crisis: What is at stake for regional players?” *Open Democracy*, 10 Eylül 2011. <http://www.opendemocracy.net/mohammad-reza-kiani-maysam-behraves/syrian-crisis-what-is-at-stake-for-regional-players> (Erişim tarihi: 14 Ekim 2011).

“Laricani: Meclis İran’a karşı yeni yaptırımları yanıtızsız bırakmayacak”, *IRNA*, 23 Kasım 2011, <http://www2.irna.ir/tr/news/view/line-6/1111230408115748.htm> (Erişim tarihi 1 Aralık 2011).

“Leader: Bahrain uprising will be victorious”, *Tehran Times*, 2 Eylül 2011, <http://tehrantimes.com/index.php/politics/2145-bahrain-s-uprising-will-surely-reach-fruition-leader-> (Erişim tarihi 23 Kasım 2011).

Maloney, Suzanne, “Iran will benefit from the Arab Spring”, 23 Şubat 2011, <http://www.ft.com/cms/s/0/090f291a-3f92-11e0-a1ba-0144feabdc0.html#axzz1Y9Yv5BmO> (Erişim tarihi 16 Eylül 2011).

_____, *Iran’s Long Reach: Iran as a Pivotal State in the Muslim World*, (Washington DC: United States Institute of Peace Press, 2008).

Matar, Hosam Mohammad, “America’s Biggest Concern in the Arab Spring: Iran”, 25 Eylül 2011, <http://english.dohainstitute.org/Home/Details?entityID=5ea4b31b-155d-4a9f-8f4d-a5b428135cd5&resourceId=794594d0-5b99-421e-9ab2-8555eb8d6308> (Erişim tarihi: 14 Ekim 2011).

Moslem, Mehdi, *Factional Politics in Post-Khomeini Iran*, (Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2002).

Murphy, Dan, “A stunning shift of Iran’s image in the Arab world”, *The Christian Science Monitor*, 7 Eylül 2011, <http://www.csmonitor.com/World/Backchannels/2011/0907/A-stunning-shift-of-Iran-s-image-in-the-Arab-world> (Erişim tarihi 28 Ekim 2011).

Nikou, Semira N, “Iran Warns Gulf on Bahrain”, *Tehran Bureau*, 25 Mart 2011, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/tehranbureau/2011/03/iran-warns-gulf-on-bahrain.html#ixzz1ejDUpK13> (Erişim tarihi 25 Kasım 2011).

“US embassy cables: Bahrain’s relations with Iran”, *Guardian*, 15 Şubat 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/us-embassy-cables-document/s/164906>

“Panetta warns against Iran strike”, *Guardian*, 11 Kasım 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/nov/11/leon-panetta-warns-iran-strike>

Pomeroy, Robin, “Analysis: Iran sees ally Syria surrounded by US, Arab wolves”, *Reuters*, 15 Ağustos 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/08/15/us-syria-iran-idUSTRE77E1E320110815> (Erişim tarihi 1 Aralık 2011).

“Popular Protests in North Africa and the Middle East (III): Bahrain”, *International Crisis Group MENA Report*, No: 105, 6 Nisan 2011, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iraq-iran-gulf/bahrain/105-popular-protests-in-north-africa-and-the-middle-east-iii-the-bahrain-revolt.aspx> (Erişim tarihi: 24 Kasım 2011).

Postel, Danny, “Counter-revolution and Revolt in Iran: An Interview with Iranian Political Scientist Hossein Bashiriyeh”, *Constellations*, Cilt. 17, No.1, 2010, ss. 61-77.

Roberts, David, “Blame Iran: a dangerous response to the Bahraini uprising”, *Guardian*, 20 Ağustos 2011, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/aug/20/bahraini-uprising-iran> (Erişim tarihi 22 Kasım 2011).

Rogers, Paul, “America and Iraq-Iran: a new balance”, *Open Democracy*, 10 Haziran 2011, <http://www.opendemocracy.net/paul-rogers/america-and-iraq-iran-new-balance> (Erişim tarihi: 14 Ekim 2011).

Rostami-Povey, Elaleh, *Iran’s Influence: A Religious-political State and Society in Its Region*, (London, New York: Zed Books, 2010).

Springborg, Robert, “Whither Arab Spring? 1989 or 1848?”, *The International Spectator*, Cilt. 46, No.3, 2011, ss. 5-12.

Winegard, Ben, “Understanding Bahrain: How Bahrain shines a light on imperial policies”, *ZNet*, 11 Mart 2011.

Yaphe, Judith S., “The United States and Iran in Iraq: Risks and Opportunities”, içinde Anoushiravan Ehteshami ve Mahjoob Zweiri (eds), *Iran’s Foreign Policy from Khatami to Ahmadinejad*, (UK: Ithaca, 2008).

Zibakalam, Sadegh, “Syria spoils the Iranian victory”, *Bitter-lemons*, 27 Ekim 2011, <http://www.bitterlemons-international.org/inside.php?id=1447#> (Erişim tarihi 28 Ekim 2011).